

ХЫПАР

Чăваш ачисен хаçачё

ТАНТАШ

6 +

39 (4505) №, 2016, октябрь (юпа), 6
1931 сұлхи январён (кярлачын) 12-мёшёнче тухма тытанны

Хакё ирёклё
Индексё: 54802

ВЁРЕНТЕКЕН ТАТА ВЁРЕНЕКЕН

«Шкул карапё» паян та анăçлă «ишет»...

Върмар районёнци Аслă Чак шкулёнче вёренекенсенчен кашни питех те вулама юратать. Библиотекăна хавас кăмалпа сўренисёр пусне хаçат-журнал сыранса илещё. Тата кăмала сёклекенни – хайсемех «Шкул карапё» хаçат кăларни. Ара, пёлю сўртёнче мён пулса иртнине, ачасем олимпиадара, амъртура сёнтернине е ыра ёс тунине, йалтах саканта вуласа пёлме пулать-ске. Сăмрăк сăвăссемпе сыравсăсен сăвви-калавё те выран тупать кашни кăларамрах.

— Редактор та, фотокорреспондент та, журналистсем те пур кунта. Шанна ёсе тўре кăмалпа пурнаçласшё. Иртнё вёрену сўленче шкул хаçачёсен регионсен хушшинчи «Шкул пресси – 2016» конкурса хутшăнтăмър. «Ял шкулёнчи чи лайăх хаçат» номинацире 2-мёш вырăна тухрăмър. Сăкă пире хавхалантарчё, малашне те анăсу ённе антълма хăват пачё, – тет Ирина Леонардовна Яковлева завуч.

Авă Даниил Яковлев фотокорреспондент хаçат валли яланах анăçлă сăнўкерчёксем тăвать. Тепёр чухне вара юлташесем хайне сăн ўкерещё. Спектакльте тёп сăнара калăпланă чух, бассейнра хăварт ишнё самантра, сăмал атлетикари амъртура, сырма-сатрана йывăс лартна тата кайăксем валли сырăш асталана вăхăтра... Ёссен вара Даниил пачах урăх сўл суйласшăн, тухтър пулас ёметлё.

Олеся Григорьева та хаçат ёсне хастар хутшăнать. Хитре ўкёрнёренех ёсёсем пёрре мар кăларамра кун сўти курна. Пёрле вёренекенсен портречёсене самантрах шурă хут сине кăларать.

Саванаçшё вара лешсем! Тав тăваçшё. Хёрача вёренўре те, спортра та сатур. Драма кружокне хапăлласа сўрет.

«Пиллёк» паллăпа сёс вёренекен, спортра сёнтерўсёсен йышёнче пулакан, тус-юлташне ялан пулăшакан Наташа Егорован та сырас туртамё вайлă. Йăрăскер ташта та ёлкёрет. Хастар та пултаруллăскер синчен час-час сырасшё хаçатра пёрле вёренекенсем.

Чун-чёрипе сценăна парăнна Диана Григорьева та алла ручка тытмасър пурăнаймасть. Юрраташша а́стаскер конкурс-амъртава хутшăнса а́ста-а́ста ситёну тунине, спектакльте тёп сăнара мёнле кăмалпа калăпланине самантрах хыпарлать.

«Чăх пёчёккён сăхсах тăранать» тенешкел, ачасен кёске заметки, сăвви-калавёпех тулать сёне номер. Ана вёсем интереслё кăларас тесе паян та чун-чёререн тăрăшаçшё.

Луиза ВАСИЛЬЕВА.

Върмар районё,
Аслă Чак.

САНЎКЕРЧЁКРЕ: редколлегин пёрле сўтсе явмалли ялан тупанать.

Сырăнтару – 2017

«ХЫПАРА» – КАШНИ СЕМЬЕНЕ

2017 сўлан I сўрринче илсе тамашкăн
декабрь уйăхён 26-мёшёччен 30% йўнёрех –

«ХЫПАРА» – 572,88 тенкёпе,

«ХЫПАР-эрнекуна» – 279,36 тенкёпе,

«ТАНТАША» – 226,08 тенкёпе,

«САМАНТА» – 171,84 тенкёпе,

«ТЕТТЕНЕ» 135,42 тенкёпе

кашни сыхăну уйрăмёнчех сырăнтарасшё

Пысăк ёмётлĕ Юля

Юля Ахметова пушă вăхăтра тĕрлĕ пусмаран çемçе тетте асталма юратать.

– Тем тĕрлĕ тетте пур манăн килте. Çав шутра кукамипе кукаси сăнарне те çĕлерĕм. «Çĕнтерÿçĕ салтака» та тăрăшса пурнаçларăм. Ахальтен мар. Эпĕ апа вăрçара пулнă çамрăксене халалларăм. Çитменнине манăн мăн кукаси, Яким Евдокимович Евдокимов та фронтра ирсĕр ташманпа паттăррăн кĕрешнĕçке. Е тата хамăр ялти салтаксемпе ытти тăрăхри хастарсене епле манăн? Çапла, пукане тем чухлех. Пĕринчен тепри хитре, килĕшÿллĕ. Парнелĕх те пур. Уявсенче, суралнă кунсенче тус-юлташа хам тунă япаласемпе савăнтарма кăмăллатăп-çке. Маншăн çакă хăйне евĕр киленÿ, – сирĕплетет хастар хĕрача.

Умра – хĕрÿ вăхăт. Вĕренÿре лайăх ёлкĕрсе пырасси, тус-юлташне пулăшасси, педагогсен сăмахĕсене аша хывасси, амăрту-олимпиадăсене хутшăнасси – пысăк ёмётсенчен пĕри. Тата та пысăк ёмёт – «Артек» лагерьте канса курасси, çĕнĕ юлташсем тупса туслă сыхăну тытасси.

– Кирек аста та ситенÿ туни вĕрентекенсене те, атте-аннене те савăнтарать мар-и-ха? Малашне

те хама лайăх енчен çеç кăтартма тăрăшăп. Ку вĕренÿ çулĕнче те кашни чĕрĕкре пур предметпа та «5» паллă кăларасчĕ, – тет Юля йăл кулса.

Сут çанталăка юратнăранах биологи предметне кăмăллатать саккăрмĕш класс хĕрачи. Ахальтен мар пĕлтĕр районта олимпиадăра çĕнтерÿçĕсен йышне кенĕ вăл.

– Ытларах уй-хирте, вăрманта сÿреме кăмăллатăп. Акă халĕ йăлăхтармăш сумарсем иртрĕç. Хĕвел те саралса тухать. Сывлăш усă. Тÿле тăп-тăрă, ниçта пĕр пĕлĕт татакĕ курăнмасть. Çуллахи кун евĕр. Анчах, такăр сукмак çине ўкнĕ сарă сулçасем кĕркунне ситнине систереççĕ. Вăрманта кĕрсен тухас та килмест. Ылтăн кĕркуннене пăхса ытарма çук. Сарă хĕрлĕ сулçасем кăшт çил вĕрсенех утас сул çине вĕçсе ўкĕççĕ. Кăмăла çĕклеççĕ. Çуллахи вăхăтринчен те савăкрах пек усă сывлăшра усăлса сÿреме, – тет хаваслă Юля.

Кĕнеке вулама та вăхăт тупать. Ача чухне юмах-халаппа кăсăкланнă пулсан, паян тарăн шухăша яракан повеçсемпе калавсене, савă-калав шĕкĕлчет.

Элиза ВАЛАНС.

Канаш районĕ,
Ăвăспÿрт Кипеч.

ĂШĂ САЛАМСЕМ

СМС САЛАМСЕНЕ ПĔЛТЕРМЕЛЛИ НОМЕР:
89051975911

Людмила Витальевна ЧЕРДАКОВА Куславкка районĕнчи Тĕрлемес шкулĕнче вырăс чĕлхипе литератури вĕрентет. Çак кунсенче вăл хăйĕн юбилейне паллă турĕ. Апа суралнă кун ячĕпе ашă сăмахсемпе чунтан саламлатпăр.

Хисеплĕ юратнă вĕрентекенĕмĕр, ёштешĕмĕр! Сире чун-чĕререн юрататпăр, хисеплетпĕр. Чăваш сурпанĕ

пек вăрăм ёмёрлĕ, нимĕнле вайлă çил-тăвăл та сиен кÿреймен юман пек сирĕп те тĕреклĕ сывлăхлă, чĕвĕлти чĕкеç пек сепĕç кăмăллă, яланах маттур пулма ырă сунатпăр. Малашне те пире, ачасене, хăвăрăн пуян та интереслĕ уро-кăрсемпе, пире вара, ёштешĕрсене, яланах йăл кулăпа, хаваслă кăмăлпа, пуян ёç опычĕпе савăнтарпăр.

Телей те сирĕп сывлăх сире, Людмила Витальевна!

*Шкул ачисем,
пĕрле ёслекенсем, тăванĕсем,
апа сывăх пĕлекенсем.*
Куславкка районĕ.

«Черетсĕрех Йышăнăттăм»

Данил Тимофеев тухтăр пулма ёмётленет. Мĕншĕн тетĕр-и? Тухтăр пÿлĕмĕ умĕнче черетре тăрса ывăннă вăл! Шурă халат тăхăнсанах пурне те черетсĕрех йышăнĕччĕ те... Кам пĕлет, тен, çавнашкал вăхăтсем те ситĕç?

– Тĕрĕссипе вара, çынсен пурнаçĕсене сăлас килет манăн, – терĕ арçын ача кăштах шухăшланă хыççăн.

Данил Комсомольски районĕнчи Ком-

сомольски салинчи 2-мĕш шкулта 7-мĕш класра вĕренет. Хастар та тăрăшуллăскер чылай конкурс-амăртура палăрма ёлкĕрнĕ ёнтĕ. «Çăлавçă патне сÿрнă сÿру» республика конкурсĕнче 1-мĕш вырăн çĕнсе илнĕ. Ильхамия Хайдеровна Басырова вĕрентекен ертсе пынипе тарăн шухăшлă сочинени сÿрса хутшăннă унта вăл. Чыслав вăхăчĕ уйрамах интереслĕ иртнĕ. Чрезвычайлă лару-тăрусен министрствин ёсченĕсем пушар сунтерме вĕрентнĕ унта. Çакан хыççăн Данилан тата нумай конкурса хутшăнма кăмăл суралнă.

Сочинени сÿрма юратать-çке вăл, пуçра капланса ситнĕ шухăшсене хут çине шăрçаласа кăтартма мĕн тери кăсăклă. Çак киленĕç ахальтен пуçланман-тăр. Данил фантастика жанрĕпе сÿрнă кĕнекесене вулама юратать. Паллах, ку сÿрас асталăха аталантарма пулăшать.

Маттур арçын ача спортпа та туслă: футболла вылять, вырăнти физкультурăпа спорт комплексне тренировкана сÿрет. Çынсене сăлас тесен хăйĕн те сирĕп сывлăхлă пулмалла-çке.

Мĕнех, Данила апаçу сунатпăр! Малашне тата пысăкрах ситенÿсемпе савăнтарасса шанатпăр.

Лариса ПЕТРОВА.

Водительсемпе суран сÿренсем валли

Ачасен хăрушсăрлăхĕ – хальхи тĕнчери чи сивĕч ыйтусенчен пĕри. Сул-йĕр çинчи инкексен статистикине пăхсан чылайăшĕ ачасем хутшăннипе пулса тухни паллă. Çавăнпа пĕчĕкскерсене сул çинче хăйсене тĕрĕс тытма вĕрентни питĕ пĕлтерĕшлĕ.

Нумаях пулмасть Пĕтĕм Раççейри «Обществăра хастар шкул пурнаçĕнчи пĕр кун» акцие Шупашкарти 7-мĕш шкул та хутшăнчĕ. Сул-йĕр çинчи çамрăк инспекторсен «Светофорик» отрячĕ хăй те «Водителе тата суран сÿрене – сÿру» акци ирттерчĕ. Кĕçĕн классенче вĕрениккенсем сул-йĕр çинчи

хусканăва хутшăнакансем валли эрнипех листовкăсем сÿрса хатĕрлерĕç. Çав сÿрусене вĕсем микрорайонта пурăнакансене салатса пачĕç, пĕчĕк суран сÿренсене – пĕрремĕш класс ачисене – сул урлă каçма пулăшрĕç. Водительсем листовкăсене кăмăллăн йышăнчĕç, ачасене çав терĕ пысăк пĕлтерĕшлĕ те усаллă ёсĕшĕн тав турĕç.

Сул-йĕр çинчи çамрăк инспекторсен «Светофорик» отрячĕ хăйĕн ёçне малалла тăсма палăртнă.

Яна ЗАЙЧЕНКО.

Шупашкар,
О.Беспалов ячĕллĕ 7-мĕш шкул.

Тантăш
чăваш ачисен хаçачĕ

УЧРЕДИТЕЛЬСЕМ

Чăваш Республикин Информаци политикин тата массăллă коммуникацисен министрствин, Чăваш Республикин Информаци политикин тата массăллă коммуникацисен министрствин «Хыпар» Издательство сурчĕ» Чăваш Республикин хай тытăмлă учреждений.

ХАÇАТ ИНДЕКСĔ:
54802 - (сур сула) - Чăваш Республикинче

Редакципе издатель адресĕ:
428019, Чăваш Республики,
Шупашкар хули, И. Яковлев пр., 13.

"Хыпар" Издательство сурчĕ» АУ техника центрĕнче калăпланă. "Чувашия" ИПК" АО типографийĕнче пичетленĕ.
428019, Чăваш Республики,
Шупашкар хули, И. Яковлев пр., 13.

"ЧУВАШИЯ" ИПК" ДИРЕКТОРĔ:
Тел.: 64-24-01

ДИРЕКТОР - ТĔП РЕДАКТОР
тивĕçĕсене пурнаçлакан
Г.А.МАКСИМОВ

ТЕЛЕФОНСЕМ

директор-тĕп редактор: 56-00-67
тата юнкорсемпе ёслекен пай: 28-83-86
редактор, сÿрусемпе 28-85-69
шкул ачисен пайĕ: 28-83-89
спорт тата экологи пайĕ: 56-11-80
право, кăмăл-сипет пайĕ: 28-83-89
факс: (8352) 28-83-70
бухгалтери: 28-83-64

РЕДАКТОР В.ФЕДОРОВ

НОМЕР ВУЛАВСИ
Н.ЦАРЬГИНА
КАЛĂПЛАВÇĂ
Н.ПЕТРОВА

ЭЛЕКТРОН АДРЕС:
e-mail: tantas@list.ru

ПИРĔН САЙТ:
www.hypar.ru

ТИРАЖ
1178 экз.

ЗАКАЗ № 3547
Пичете юпа уйăхĕн
5-мĕшĕнче алă пуснă.

Газета «Тантăш» («Ровесник») зарегистрирована Управлением Федеральной службы по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций (Роскомнадзор) - свидетельство о регистрации СМИ ПИ № ТУ21-00306 от 10.12.13 г.

паллăпа реклама материалĕсене палăртнă

Пичете графикла 15 сехетре алă пусмалла, 14 сехет те 00 минутра алă пуснă.

«Ҙепёс җулла, ылтән кёркунне... Асрах эсир»

Хавасла вәхәт, сұллахи каникул вёсленнёрне пёр уйәх иртрё пулин те, чылайәшешён җав асамла самантсем халё те куҗ умёнчеха. Акә паян тәхавра пёр ушкән шул умёнчи йывәҗсем патне уҗалма тухрё. Сәмах-юмахё вара җав-җавах каникул пирки пулчё.

– Илёртүллё җав су кунёсем. Ун чухне мён чухлё сын шывра ишет, кайәкхур вётё-вётё хумсем җинче җухенет. Хёвел җинче хёртёнекен те пур. Эпё те җавсен йышёнче. Ҙак илемлё те чуна җывәх пахчана тухсан, ем-ешёл чәрәшсем еннелле пәхсан, кёркунне мар, чәнчән сұлла җитнё пек туйәнәт мана, – терё арсын ачасенчен пёри хавасланса.

– Тёрёс, сұллахи куна пурте кәмәлләсчё. Анча җавән пек хитре вәхәтә әмәр җанталәк та пәсәт. Шәпәр-р-шәпәр-р сүмәрё те җавәт. Йывәр пёлётсем аялтанәх куҗасчё. Ҙанталәк тёттёмленнёсемён тёттёмленет. Кёркёр-р аслати авәтәт. Ҙат! җатлаттарәт. Нумай-и, сахал-и вәхәт иртет, та-

тах вәрәммән та җиллессён кәлтәртәтса авәтәт аслати. Хёреслө-мёреслө җисём ялтәртәтәт. Ҙывәхрах тупәран пенён каллех җатлатәт. Ун пек җанталәкран шикленетёп, җавәнпа вәл самантра пүртрех ларатәп. Е кёнеке вулатәп, е урәх ёҗпе аппаланатәп. Эресмерес самант иртсенех урама тухатәп. Эх, сүмәр хыҗҗәнхи сывләш мёне тәрәтәт! Сывласа тәрәнма май җук, уйрәмах вәрманта кәмәллә, – сәмах хушрё Дарья Григорьева та.

– Манән ёмёт юппи пур... Ытти ачасен пур-ши вәл? Пёлместёп, тәтәклән хурав параймастәп. Манән ёмёт вара питё пысәк. Ҙитменнине пёрре мар, темиҗе – юплё-юплё. Пур юппинче те пулса кураҗчё хам ёмёрте. Ним кётмен җёртен пурнәҗ мана сасартәк ёмётён пур юппи җине те кәларса тәрәтрё. Телёр чухне сүретёп вара җапла. Чунәм килениччен. Эх, мён тери аван ёмёт сәпкинче ярәнма! Уйрәмах сұллахи хитре кунсенче шухәшәмсемпе таҗта та җитетёп, – терё Даниил Архипов.

Ҙапла пёр-пёрне пүле-пүле каласрёҗ те каласрёҗ хавасла ачасем. Урока ларнине систере шәнкәрав янәрасан җеҗ сәмах җәмхи сүтөлме чәрәнчё. Пурте класалла васкарёҗ.

– Туссем, ан куляяр! Кёҗсех кёркуннехи каникул җитё. Вәл та хайне евёр

асамла самантсем парнелетех. Унччен вара уроксенче лайәх пәлләсем илсе аслисене савәнтарар, – терё Дарья пурне те ырә сунса.

Элиза ВАЛАНС.

Канаш районё,
Әвәспүрт Кипеч.

СӘНҮКЕРЧЁКРЕ – ёнерхи, хальхи, пуласлаҳ

Сән үкерме юратакан җамрәксемпе фотопёрлешү ертүҗисен республикари тухса сүрекен шул фотоискусствәпа кәсәкланакансене виҗсёмёш хут пухрё. Кәҗал пултарулаҳ ләҗси Муркаш районёнчи Ильинка шулёнче ёҗлерё. Хәнәсем Муркаш, Красноармейски, Шупашкар, Етёрне районёсенчен, тёп хуламәртан килсе җитрёс.

Сән үкерес ёҗпе кәсәкланакансене республикари «ЮНИТЭКС» җарла патриотла воспитани центрён асла методисчё Светлана Пудовкина, ЧР Журналистсен союзён членё тата Шупашкарти Н.В. Никольский ячёллө професси колледжён преподавателё Анатолий Абрамов, Надежда Иванова шул директорёпе Муркаш районёнчи Ача-пәча пултарулаҳён сүрчён директорё Алевтина Рожкова саламласа әнәсу сунчёс.

Шкулти акт залёнче пухәннисем җамрәк фотографсен, ачасен ёҗсёмпе киленчёс. Вёсем питё йышләччө: стена, чүрече янахёсем җинче... Үкерчөксенче хайевёрлөх, илемлөх, пурнәҗ саманчөсемпе пысәк уявсемпе мероприятисем сәнланнә. Н.В. Никольский ячёллө професси колледжён студенчөсен ёҗсём уйрәмах илёртрёс куракансене. Анатолий Абрамов

фотожурналист патён-че вёренекенскерсен әсталәхё сүллө шайра пулни пәләрат.

Ҙак кун кашнин аллинче фотоаппарат кураңчё. Акә Калайкасси шулёнче тәххәрмёш класра вёренекен Аня Угарова та мероприяти саманчөсене сәнлама тәрәшат. Икё сул ытла ёнтё вәл сән үкерессипе кәсәкланат. Ҙуралнә кун ячөпе парнеленё фотоаппарат уншән чән-чән тус пулса тәнә. Шкулти уяв-концертра та Аня фотограф тивёсчөсене пурнәҗлат.

– Пурнәҗри интереслө самантсене яланләхах упраса хәварма пуләшат мана фотоаппарат. Ҙывәх сынсене, юлташсене тата илемлө тавраләха үкеретёп. Сән үкерессе кёске вәхәтрах чун киленчө пулса тәчө, – терё пике хайёнпе пәллаштарса.

Әсталәха үстерес телөшпе килнө җамрәк фотографсемпе вёренекенсем тёрлө мастер-класран чәнә та,

нумай җөннине пёлчөс. Муркаш район администрацийёнчи информацияпе тивёҗтерекен пай начальникё Валерий Григорьевич Лаврентьевән «Информаци хутләхёнчи сәнүкерчөк түпи» әсталәх класё фотоаппаратпа типтерлө ёҗсеме, аставам карттипе адаптер тёрёс суйлама вёрентрё. Сәнүкерчөксене редакцилемелли тёрлө программәпа уҗә курмалли, репортажлә җемкәна мёнлрех ирттермелли пирки те каларё.

Чылай сул сән үкерес ёҗре тәрәшакан Игорь Александрович Каргин «Макросьёмка» темәна уҗәмләрчө кәна мар, фотоаппарат туяннә чухне чи малтан мёне тимлөх уйәрмаллине те әнлантарчө.

Кәҗалхи мероприяти Раҗсөйри Кино сұлталәкне халланине шута илсе Анатолий Абрамов «Фотофильм үкеретпёр» мастер-класс ирттерчө. Ун патёнче әсталәха туптакан Юлиана Кузьминапа Настя Григорьева студентсем кинофильмсемпе сыхәннә викторина йёркелерёс. Икё ушкәна пайланнә ачасемпе вёрентекенсем хастаррән хутшәнчөс унта. Ҙёнтерүҗсөсем ятарлә парнене тата диплома тивёсрөс.

– Сән үкерекен вәл үнерсө пекех – илемлөхе курачө те туячө. Илёртүллө үкерчөксеме тума шалти туртәм пулни пёлтерёшлө, – пәләтрё фотоаҗта.

Етёрне районёнчи Палтай шулёнче вёрентекен Майя Германовна Шуверовәпа вёренекенсем «Репортаж мелёпе тунә шулти үкерү» темәпа хатёрленё фотокёнекепе тухрөс сцена җине. Хайне евёр альбомра – шул пурнәҗсөнчи пёлтерёшлө самантсем.

Шупашкарти 29-мёш шулпта вёрентекен Светлана Вячеславовна Абрамова ачасене еплрех сән үкеремелли пирки тёлпөн каласа пачё. Чәваш чёлхи учебникёсенче интереслө сәнүкерчөксемпе уҗә курни вёренекенсен пёлү туртәмне үстерме пуләшнине пәләтрё.

ЧР культуран тава тивёслө ёҗсенё Илья Степанович Ключков нумай пулмасть пичетленсе тухнә «Төнче – фотохудожник куҗөпе» кёнекипе кёскен пәллаштарчө. Ана шул библиотекине парнелерё.

Ҙавән пекех 1980 султа кунта пәллә кинофильм үкернипе сыхәннә «Малтанхи тата хальхи Ильинка. «Вторжение» фильм», «Пултарулаҳра сәнүкерчөкпе уҗә курни», «Объективра – Чәваш Ен сүт җанталәкё» тата ытти әсталәх класё те иртрё. Кашнинчех җөнни, уҗалли, веремелли тупәнсах пичө.

Фотоаҗтасем ачасемпе җамрәксемпе таланта ата-лантарма, конкурссене хутшәнса пәләрма тата яланах сумра фотоаппарат илсе сүреме сунчөс.

Нина ЦАРЫГИНА.

Шухайш хавартлэхэ мёнле-ши?

Шухайш хавартлэхэ, ыттисемпе танлаштарсан, чи пысакки тени төрөс-ши? Авал сакан пирки тавлашу та пулман.

Шухайш пирён келеткен нерв чөлхөмөсөм /волокну/ тарых кушакан импульс пулнине пелетпёр. Унан хавартлэхне төп-төрөс вишме май пур. Чи телёнмелли: шухайш ёс-хелё питё варах пулса иртни.

Нерв импульсён хавартлэхэ се-хетре 250 сурхам яхэн кәна иккен! Телекурәм, радио, телефон информация пирён нерв тытамёнчен хаварттрах илсе ситерессё. Ура пурнине ыраттарсан сак информацияллё импульс пус мимине ситиччен палармаллах вәхәт

иртет-ха. Эсир улп тейепёр. Сирён пус – Аляскәра, урасем вара – Кәнтәр Африкәра. Тунтикун ирхине сирён ура пурнине акула сыртса илсен пус мими сакан синчен юнкун кахине кәна пелё. Пурнине шывран каларас тесен вара сак командәна урасем патне ситерме темисе эрне те иртё!

Сигналсем темисе төрлө пулассё, савәнпа вөсем этем патне расна хавартлэхпа ситессё. Эпир сасса сүтаран маларах туйтпәр, япәххине те лайәххинчен маларах асархатпәр. Шухайш импульсён хавартлэхэ кашни сывәнпа төрлөрен. Савәнпа пөрисем каланине түрех әнлана ссё, теприсем – вәхәт иртсен кәна.

Кун пеккине час-часах курайман. Анчах сывәрнә вәхәтра утса сүрекенсем пирки эсир илтнех. Кунта нимёнле асамлә вәрттәнлэх та сук.

Сак пулама әнланас тесен ыйхәран пусламалла. Вәл пире организм кантарса сөнө вай пухма кирлө. Эпир мөнле майпа тата мөншён сывәрнине пөр әсчах та төп-төрөс ёнентерсе параймасть. Сәпах та сакна палартмалла: пус миминче ыйхә центрё пур, вәл организм канассине тата вәранассине йөркелесе тарать. Төпрен илсен – юн ёсне йөркелет. Юна лекекен кальци шәпах ыйхә центрне ёслеттерет.

Ыйхә центрён икё тивёс. Пөрремөшө – пус мимин пөр пайне хупласси /сакна пула пирён нимён те ёслес килмест/. Ку пулама пус мими сывәрни теме пулать. Иккөмөшө – пус мимин хәш-пөр нервне хупласси. Сакә пирён шалти органсене, алә-урана сывәратса ярать. Ку вәл – келетке сывәрни. Пөтөмпөх йөркеллө чухне сак икё тивёс пөр-пөринпе килөшсе пурнасланать. Анчах хәш-пөр условире вөсем уйрәлса кайма пултарассё. Төслөхрен, пус мими сывәрать, келетке вара – сук. Нерв тытамё хавшакрах сын сакнашкәл лару-тәрәва лексе курнә. Сывәрнә вәхәтра утса сүрекенсем пирки савнах каламалла.

Йытә мөншён улать?

Йытә улани – питё анлә сарәлнә пулам. Сак сасса илтсен чылайәшён чунё сүсенет. Йытә инкеке сиссе улать тенине кашниех асра тытать-төр.

Анчах төшмөшө айкинелле сирер те чән сәлтавөсене әнланма тарашар.

1. Хуәсем килтен кайсан йытә пөчченех юлать. Тунсәхө вәйланса ситнипе улама тытәнать.

2. Тепёр чухне йытә савәннипе те улама пултарать. Уншән әна ан ятләр, психики пәсәлма пултарё.

3. Йөркеллө пурәннә сөртөх йытә сасартәк уласа ячө пулсан, эпип, унан мөн те пулин ыратать. Ветеринара чөнсен аванрах.

4. Йытта вәхәтра апатлантарәр. Хырәм выснине те улама пултарать вәл.

Сакна та асра тытәр. Йытә сәлтавсәр сасә памасть. Улани әна ыттисемпе хутшәнма май парать, сәпла вәл хай әстине пелтерет. Таватә ураллә тусәрпа тимлөрөх пуләр кәна, әна әнланма хәнәхәр. Тен, вәл темён каласшән?

ro4etu.ru сайтпа усә курнә.

Тусан әстан тупәнать?

Тусан – питё телёнмелле япала. Әна тасатсах тарсан та тәстан тупәнать вәл. Әстан? Асамләх мар-и ку? Урәхла епле әнлантарән? Пирён килти тусан әшөнче Сахара пушхирёнци хайәр пөрчине те, Японии Сакурадзима вулканён келне те, Ләпкә океан тәварне те тупма пулать-ске! Анчах – васкамастпәр.

Рассей сине сүлсеренех миллион-миллион тонна тусан ларать. Унан ситмөл проценчө сүт сәнталәкран пулса кайнә, вәтарашё вара этеме пула тупәннә. Төпрен илсен ку – нефть, газ, кәмрәк, йывәс сунтарнә хыссян юлнә каяшсем. Анчах та ку пелтерөшлөх мар. Тусанән төп сәлкусё – тәпра. Сил вөрнине тәпран вөтө-вөтө пайсөсем түпене вөсөсә хәпарассё те пинпин сурхамә саланассё. Океан тусанё,

Пушхирсем те айкинче юлма ссё. Сәмахран, Сахара тусанё Вәтам Амери-кәри тусем сине сүлсеренех 60 тоннәран пусласа 200 тонна таран ларать. Савән пекех вәл Рассей, Англи, инсет Австрали хулисене те саланать.

Питех ан телёнёр те, анчах асәннә төслөхсен кирек хәш тусанё те сирён килте пулма пултарать. Унсәр пусне... төнче усләхөнчи тусан та. Вәл сөр сине метеорит сүмәрөпе пөрле лекет. Савән пекех чечек тусанё, шәркасөм, спорәсем, чөрчунсен сәмөпе сынсен сүсөсөсем, автошинәсен резина тусанё тата ытти те... Сакә йәлтах сывләшра савәнса сүрет, пирён кил-сүрта лекет.

Тепёр тесен, килти тусан әшөнче пурәнакан чөрө япаласөм те пур – куша курән-

тәварән пөчөк кристалликөсем – иккөмөш вярәнта. Паллах, сывләша кристалсем хайсем мар, шывән вөтө-вөтө тумламөсем леке ссё. Сәмах май, тинөс сывәхөнчи сывләш тәварләрах пек туйәннине те, унран шыв курәкөн шәрши кенине те сакәнпа әнлантарма пулать. Тумламөсем самантрах типессё, сывләш тәварпа пуянланать.

Вулкансемпе вәрман пушарөсем те тусаншән пелтерөшлө сәлкус шутлана ссё. Японии Кюсю утравё сичи Сакурадзима вулканё этөмлөхе сүлсеренех 14 миллион тонна тусан «парнелет». Унран инсө мар вырна снә Кагосима хули – төнчере чи тусанли.

малла мар пөчөк савәсөсем. Вөсем алә төрлө пулассё, этем үчөн вилө кипекөпе таранса пурәнәссё. Сав савәсөсем сытарта, вярән таврашөнче, сөмсө сөтел-пуканра, урайёнче пустарәннә тусанра, уйрәмах шәпәр лекмен вярәнта хайсене аван туяссё. Вөсем сав тери сиенлө теме сук, анчах хәш-пөр сывәннә аллерги пусланма пултарать.

Килте никам та сук чухне те тусан пустарәнать. Ку мөнпе сывәннә-ши? Хуравө ансат. Темөнле лайәх тирпейлесе тасатсан та эпир сывләш тытамне уләштараймастпәр. Тусан кирек әстан та хушәк тупса пүлөме лекме пултарать.

ПОЭЗИ ҪАМАҢЧЕ

Сенкер тўпе куслә
Чипер сар хәре
Каларәм эп уҫҫан:
«Сунать ман чәре...»

Вәл пәхрә, йәл кулчә, –
Таса куҫсәм
Чән-чән шанчәк пулчәс
Йәл-йәлтәр ҫиҫе.

Сәмах кирлә мар-мән
Куҫсем қаласан:
Ахаль йәлтәрәмәс
Вәсем хәм сапса.

Хәюләх та кирлә, –
Ырлатәп хама.
Юратәвәм вирлөх
Парать чунәма.

Сенкер тўпе куслә
Маттур сар хәре
Калатәп эп уҫҫан:
«Эс ман ёмәре...»

Георгий ЕФИМОВ.

Пёрремеш юрату

Каникул кунёсене эпё яланах кукамай патәнче ирттереттәм. Унан яләнчи кашни ачана паллама пусларәм. Эпир пёрле выляттамәр, саванаттамәр.

Вәхәт хәвәрт иртрә. Эпё вуннәмеш класа ҫитрәм. Ҫуллахи каникула яланхи

пекех кукамай патне кайрәм. Каҫхине хёр тантәшсем клуба пустарәнсан мана та пёрле чәнчәс. Унччен эпё ташә каҫсәсене суресе курманччә, ҫавәнпа киләшрәм. Клуба ҫитсен хаваслә кевә янараттаракан качча тўрех асәрхарәм, вәл та ман ҫине куҫ илмесәр пәхрә. Дискотека

вёсленсен ҫав каччә мана киле асатма кәмәл турә. Кунта вәл ҫемйипе ҫәпәр тәрәхәнчен куҫса килнә иккен, каратәпе кәсәкланать. ҫак каҫранпа эпир тәтәшах тәл пулма тытәнтәмәр.

Кәнтәрла вәл мана велосипедпа ярәнтаратчә: юханшыв хёрне, вәрмана суреттәмәр. Унпа пёрле велосипед ҫинче те хама машинәринчен чапларах туяттам. Каҫсерен клуба фильм курма та, дискотека та каяттамәр е уҫалса суреттәмәр. Вәл мана пёрремеш хут пит ҫәмартинчен чуптуса илсен ура айәнчи сәр куҫса кайнан туйәнчә. Унан ытамә – чи ашши те сәпәсәси...

Ҫу кунёсем ҫиҫәмле хәвәрт иртрәс. Таван киле кайма та вәхәт ҫитрә. Ҫапах та пирән сыхәнү татәлмарә. Пёр вәхәт смс-сырусем суретрәмәр, юратупа хәмленекен йөркесем шәрҫаларәмәр.

Анча та пёр-пёринчен инсе пулни хәйәннех тавать ҫав. Эпир иксәмәр те ҫамрақ, хитре. Ун ҫине те хёрсем пәхәсәсә, ман тавра та каччәсем нумай. Ҫапла пёр кун шәнкәравласа қаласрәмәр, малашне туссем қана пулса юлма шухәшларәмәр.

Ҫакәнпа пирән илемлә истори вёсленчә. Халә кашнин – хәйән шәпи.

НАТАЛИ.

ЫТАРЛА ХАЛАП

Хәрақ йываҫ

Никам пурәнман пушхир варринче хәрақ йываҫ ларнә. Унан типә турачә ҫинче пёр кайәк хүтлөх тупнә, урах ништа та кайман. Анчах пёррехинче ҫавра ҫил тухнә та йываҫа тымарәпех кәкласа қаларнә. Мёскән кайәкән сөнәрен хүтлөх шыраса сәр-сәр сухрам вёсме тивнә. Тинех ҫәтмахри евәр пахчана ҫитнә вәл. Унта шәнкәр-шәнкәр шыв юхнә, ыра симёслә йываҫсем ҫитәннә...

Ҫавра ҫил хәрақ йываҫа кәкласа қаларман пулсан кайәк ҫак ырләха кураяс ҫукчә. Сирән пурнәсра инкек сиксе тухсан та кулянма ан васкәр. Тен, вәл телей патне илсе ҫитерекен ҫул ҫине қаларә?

Нумай
пәнчәллә
ҫыру

Салам...

Каллех нумай пәнчә... Эпё сана мәнле чәнмеллине пәлместәп-ҫке. Эсә манән савни мар, тус мар, палланә сын қана та мар. Кам эсә маншән?

Эпир виҫә ҫул қаялла мәнле паллашнине ас тәватән-и? Пурнәсра юратакан суркунеччә. Вәл темшән әнсәртран, пёрре курса суралнә юратәвәм пекрехчә...

Эсә вара... Эсә хәвна юрату сәмахә қалама ирәк патән сәс. Халә қана савна әнланса илтәм. Ун чухне вара эсә те мана юрататән тесе шухәшланә-ҫке...

Мәнле йәнәшнә эпә... Эсә тәлпулава пыман чухне эпә мән тери тәварлә куҫсуль тәкнине ниҳәсан та әнланайман. «Эсә кампа? Аста? Мәншән манпа мар?» йышши ыйтусен хуравёсене тупайманнипе чун еплерех ырататчә. Унтан эсә тупәнәттән, каҫару ыйтаттән та эпир каллех мирлешеттәмәр.

Анчах та пёр кунхине әнлантам: эсә улшәнма шухәшламастан та. Юрату сүнчә... Хәвән ҫулупа кайма пултаратән. Пире пёрле утма пурмен...

Эсә нумай пәнчәллә сывәвәма вуласа тухатәнах. Ҫак йөркесем саншән куҫсуль пек пулччәр...

Лиқа ВАСИЛЬЕВА.

Туйәмсем
сүнмен...

Эпё вунпёрте чухне пёр хёрачана киләштереттәм. Вәл тәххәрта сәсчә. «Ҫакә нумая пымасть», – тетчәс пурте. Анчах та вёсем йәнәшрәс.

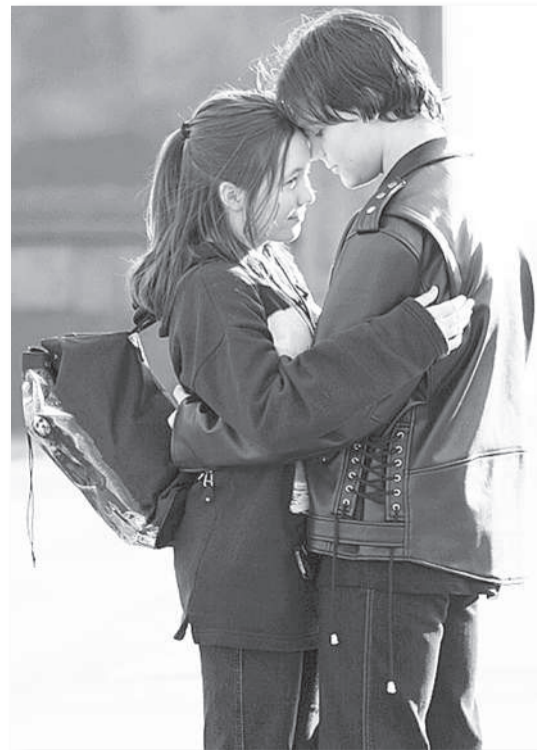
Ҫав хёрача Наталья ятләччә. Питә илемлеччә вәл, ыттисенчен урахлах пек туйәнатчә, мәншәнне хам та пәлместәп. Вәл та мана киләштеретчә. Анчах Наталья ашшә-амәшәпе Пушкәртстана куҫса кайрә...

Сыхәнү татәлчә пулсан та пёр-пёрне ниҳәсан та манман эпир. Пиләк ҫултан тәл пултәмәр. Иксәмәр те үснә, текех пәчәк ача мар. Вәхәт чылай иртнә пулин те пирән туйәмсем сүнменнине әнлантамәр...

Халә эпир час-часах шәнкәравласа қаласатпәр, Интернетра пёр-пёрин патне сывсах тәратпәр. Эпә вәл пурришән чунтан савәнәтәп. Манән шухәшпа, чән-чән юрату виләмсәр. Вәхәт иртнә май вәл вәйланса қана пыратә.

Коля ЯКОВЛЕВ.

Шупашкар районә.

• АСЛА КАЛАНӘ

Ҫак тәнчере эсир пурне те телей кўрейместәр. Анчах та хәвәр совеҫе итлеме, ыттисене кўрентерес шухәшсәр пурәнма вара пултаратәр. Ҫакә ҫителәклә.

Шри Шри Рави ШАНКАР.

Сире хәвәр пурәнәкан вырән киләшмесен уләштарәр аңа – эсир йываҫ мар-ҫке.

Джим РОН.

Пурнәсән пысәк вәртәнләхне асра тытәр: чуна туйәмсемпе сиплемелле.

Оскар УАЙЛЬД.

Эсә хәв шухәшланнечен хәюлларах. Вәйларах. Асларах.

Карлос КАСТЕНАДА.

Ялан сын ҫинче те сынпа пёрле пулни вак-төвек хуйхәран тасалма пуләшәтә.

Денис ГОРДЕЕВ.

Ләпкә пурәннине нимән те ҫитмест, ху йөркәллә пулсан сын та йөркәллә санпа.

Лаврентий ТАЛПЕРОВ.

Чёререн тухакан сәпәсләхрен лайәхрах парне тупайман.

Георгий АЛЕКСАНДРОВ.

Петĕр ÇĀЛКУÇ

Кукамайăм, кукамай

Шăпах çакан пек хавасла та ёçчен ачасемпе паллаштарать те пире Чăваш кĕнеке издательствинче тухна çĕнĕ кĕнеке – «Кукамайăм, кукамай» /тиражĕ – 1000 экземпляр/. Унан авторĕ – Петĕр Çăлкуç савăç /1952–2010/, редакторĕ – Ольга Федорова, ўнерçi – Петр Сергеев.

Кăларăма поэтан тĕрлĕ сұлсенче сырнă саввисем кĕнĕ. Мĕн пĕрлештерсе тарать-ха вĕсене? Паллах, сăнарла чĕлхе, асра юлакан лирика геройĕсем, хускатнă ыйтусен кăсăклăхĕ. Чылай сұл «Тантăш» хаçат редакцийенче вай хунă Петр Николаевич ачапăча чунне витĕр куракан сыравса пулна. Вĕсен пăшăрханавĕ те, савăнăçĕ те сывăх.

«Кукамайăм, кукамай» мăнукĕсене кĕтет

Ачасем çитĕннисенчен мĕнпе уйрăлса тăраççĕ-ха? Вĕсем нухăсан та кичемленсе, алă усса лармаççĕ. Ялан мĕнпе те пулин тăрмашаççĕ, выляççĕ. Пĕччен чухне те тунсăхлама вăхăт çук шăпăрлансен. Пĕр-пĕр интереслĕ ёç шухăшласа кăларасçĕх.

«Пулла кайсан» савва вулар-ха:

Хураçка тусăмпала
Кайрăмăр эфир пулла.
Хĕвел хытă хĕртнипе,
Питĕ шăрăх пулнипе
Типсе кайнă пирĕн кўлĕ,
Курăнмасть унта халь пулă.

Ак мĕнле иккен шăпа –
Кўлленчĕкри ик шапа
Кваклатса лара парать,
Пиртен кулнăн туйăнать.

Çапла, тепĕр чухне пулăран пушă алăпа таврăнас-си те пулат. Арсын ачана шапасем кваклатни тăрăхласа кулнăн илтĕнет. Анăсу кĕтмен çĕртен сумран тарсасăн çапла туйăнать-тĕр çав.

Ачасем хĕпĕртеме те тĕлĕнме аста. Тен, çитĕнисем пĕчĕк пулăмра нимĕн те асăрхамĕç. Анчах тимлĕ шăпăрлан урăхла шухăшлат, акă йăл кулат. Мĕншĕн тетĕр-и? Мĕншĕн тесесĕн вăл, урампа пыраканскер, чўречерен карăннă кушакне курать /«Савăнăçлă тĕлпул»/. Ку кăна та мар, ача Мăрăлка епле савăннине сисет.

«Кукамайăм, кукамай» савăри сăнар кукамăшне пĕтĕм кăмăлтан тав тавать, ашă сăмахсем калать. Асли тĕрĕс пурăнма, вулама, апатланма, сывлăхлă пулма вĕрентнине чунтанах хаклат мăнукĕ.

Чăнах, Петĕр Çăлкуçан геройĕсем пĕртте тунсăх авăрне путмаççĕ. Вĕсем – вĕçсĕр шыравра: мĕн те пулин çĕнни пĕлесшĕн, вăхăта савăк та усăллă ирттересшĕн. Е велосипедпа ярăнаççĕ, е кĕнеке вулаççĕ /«Пăрушка»/, е Çĕнĕ сұл уявлаççĕ /«Автан саламĕ»,

«Çĕнĕ ёмĕт-тĕллевпе»/, е школа васкаççĕ /«Школа», «Шкул карапĕ»/, е курак йăвине сĕлĕк вырăнне хурса айна илме вула тăрăх пакша пек ыткăнаççĕ /«Сĕлĕк йăва»/, е шур сухалла, мăйракалла качакан сыхланма вĕрентеççĕ /«Мыскараçă качака»/, е тўпене самолетсем вĕçтереççĕ /«Ылтăн алăлла астасем»/... Виçĕ çĕр сырлине мĕнле пайламаллине, кама çитермеллине пĕлетĕр-и-ха эсир тата? Çук тăк «Хама сĕç, тен, хăналас...» савăпа паллашма сĕнетĕп.

Поэт сўт санталăкпа тавралăха ўнерçĕ пекех илемлĕ сăнарлат:

Майĕпен хĕрелчĕ усла
Каçан алăкне хупса.
Килчĕ вутла укă куçнăн
Сар хĕвел хĕлхем тăкса.

Кантăк витĕрех асамçан
Кĕнĕ пўлĕме сўти.
Хыврĕ вăл илемлĕ каçă
Тўперен кунта сўти.

/«Ир кўлĕм»./

Савăсенче сăнарла йĕркесем татах та тĕл пулаççĕ: «вĕтĕ сўмар пĕрчисем харăс-харăс шĕпĕртетрĕç», «пирĕн ялан тĕлĕнче сўл тўпе куçсўлĕ тăкрĕ», «сўт тумла юрла-юрла шăтарать сив хĕл тумне», «ал армань пек савăрнать силĕ таврара», «ташласа савать пек юр сўллĕ-сўллĕ тўперен», «санталăк тўлек те капăр»...

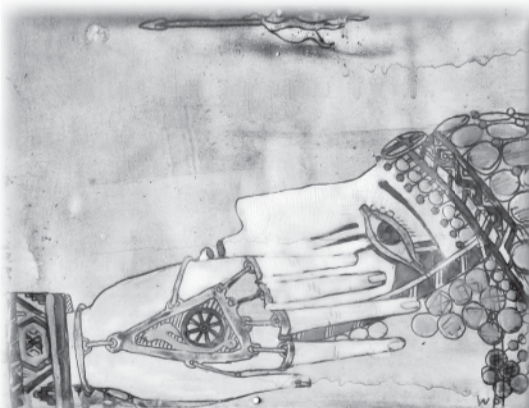
Хакла тантăшăмăрсем, кашни кĕнекенех пĕр пысăк ёмĕт пур – вулаканпа тĕл пуласи. «Кукамайăм, кукамай» та мăнукĕсене чăтăмсăррăн кĕтет. Эппин, вулавăша ситме васкар!

Илеме хаклакансем валли – çĕнĕ альбом

Мĕнле вăрттанлăхсем упраççĕ-ха художниксен картинисем? Мĕнле таран пĕлтерĕш пытараннă вĕсенче? Тепĕр чухне сак ыйтусене ўнерçĕ хай те хуравлаймасть. Унан пултарулахĕн хайнеевĕрлĕхĕпе нумайенлĕхĕ вара куракансемпе специалистсене илĕртет, искусствăра пурнăç тупсамне шырама хистет.

Чăваш кĕнеке издательства Праски Виттин – Раçсей Федерацийĕн тава тивĕслĕ художникĕн, Чăваш Республикин халăх художникĕн, Чăваш Республикин П.Егоров ячĕллĕ патшалăх премийĕн лауреачĕн – ўнер тĕнчипе паллашма йыхравлат. Нумай пулмасть кун сўти курнă «Праски Витти. Живопись, эмаль, графика, монументальное искусство» /тиражĕ – 500 экземпляр/ альбома палла художникан чылай ёçĕ кĕнĕ. Вĕсене пĕрлештерсе таракан шăнар – халăх семми /этномотив/. Иллюстрацисен ячĕсене виçĕ чĕлхепе сырнă: чăвашла, вырăсла тата акăлчанла. Кăларăма пухса хатĕрленĕ – И.А. Улангин, редакторĕ – В.Н. Алексеев.

Мĕнпе интереслĕ-ха альбом? «Кĕнекери ёçсем пирĕн сĕнчен, чăвашсем сĕнчен. Сюжетсем те пирĕн пурнăç савăрнăшĕсенчен: сăмрăклăх, вайăсем, тĕлпулусем, уйрăлусем, асапланни, тĕлее кĕтни... Кулленхи пурнăç тата унан сĕкленўллĕ саманчĕсем. Живопись, графика тата эмаль меслечĕпе хатĕрленĕ композицисем тĕрлĕ ярăмпа паллаштарасçĕ. К.В. Иванован «Нарспи» поэмин, Çĕспĕл Мишши поэзийĕн мотивĕсем тăрăх хатĕрленĕ ёçсем, «Тĕссемпе илемлетнĕ кĕлĕ» ярăмрисем тата ыттисем те», – палăртать Виталий Петрович. Çапла, альбом страницисенче искусствăпа

Праски Витти
Praski Vitti
живопись
ЭМАЛЬ
ГРАФИКА
МОНИМЕНТАЛЬНОЕ
ИСКУССТВО

интересленекенсем живопись, эмаль, графика иллюстрацийĕсене тата монументалла искусство произведенийĕсене курма пултарĕç. Вĕсенче чăваш халăхĕн пурнăçĕпе культури сăнарланнă.

Праски Витти Раçсейре кăна мар, тĕрлĕ çĕршывра йĕркеленĕ чылай пултарулах семинарне хутшăннă. Унан ёçĕсен куравĕсем Германире, Болгарире, Венгрире, Польшăра, Испанире, АПШра, Японире тата ытти çĕрте иртнĕ. Картинисем вара Раçсей хулисенчи, ют çĕршывсенчи музейсемпе уйрăм сынсен коллекцийĕсенче упраççĕ. Виталий Петровичан произведенийĕсем хайнеевĕрлĕхĕпе, вăрттанлăхĕпе, асамлăхĕпе, пуян символикапа тытканласçĕ.

Л.Семечкина-Бессонова искусствовед Праски Виттин пултарулахне хак парса çапла сырат: «Нарспи» тапхăрне таранрах кĕрес тĕллевпе ўнерçĕ чăвашсен авалхи тĕнĕ тĕнче тытăмне епле анлантарнини шута илет. Ун пултарулахĕнче чăваш тĕррисен эрешĕсем халăх юратнă тĕссен майлашăвне кăтартма кăна мар, тĕп шухăша витĕмлĕн усса памалли май та пулса тăраççĕ. Хĕвеле, пурнăç йывăçсине, вута, шыва, суралнă киле кăтартса ўнерçĕ тахсан пулса иртнĕ ёç-пуçа ёмĕр манăçми шухăш шайне сĕклет».

«Праски Витти. Живопись, эмаль, графика, монументальное искусство» альбом профессионалсем валли кăна мар, искусствăпа кăсăкланакансем валли те пысăк, чаплă парне пулĕ. Илемлĕх вăрттанлăхĕсене пĕлес текенсем те ку кăларăмпа паллашнă май хайсене валли нумай çĕнĕлĕх тупĕç.

Хурәнсем җинчи пионер галстукёсем

Җак кунсенче эпир хёрёмпе Санкт-Петербургра экскурсияре пултәмәр. Хулара җүресе төрлө музей ситме тәрәшрәмәр. Кунта пурәнәкан тәвансем, Александрпа Майя Королевсем, пире Кронштадтпа Пушкин хулисене те илсе кайрөҗ.

ра та, Вырәс музейәнче те, ытти сёрте те шул ачисем аслисемпе экскурсияре сүренине асәрхәрәмәр. Учитель ачасене аңлантарна хушарах вёсене төрлө ыйту парать, лешсем ала җөклесе хуравлаҗсө: урок-экскурсия пырать пулас.

Кермен сине кермен. Кашнин хайён архитектуры. Пёр евөр илемлетнө сурта асәрхайман кунта.

Ханари юлашки кун пире «Пурнаҗ сүлө» /«Дорога жизни»/ курма экскурсияе илсе кайрөҗ. 900 кун тәсәлнә блокада вәхәтөнче Ладога кўлли урла сулла шыв урла, хөлле пәр тәрәх хула сыннисем валли апат-сүмөҗ турттарна. Шәпах савәнпа апа «Пурнаҗ сүлө» ят панә та. 1941 сүлхи авәнән 12-мөшөнчен пусласа 1943 сүлхи пуш уйәхөҗчен 500 пин сынна хуларан илсе тухса вилөм-рен хәтарна. Шоссе айккипе хөрөх ултә ятарла юпа вырнаҗтарна. Сүхрәм хыҗсән сүхрәм вөлкөшсе юлать, кашни сөнө сүхрәм умөн юпа тәрәт. Кайсан-кайсан пирөн ума хөрлө ялавсемпе сыхна шура хурәнсем төл пулчөҗ. Тинкерерөх пәхрәмәр та хурәнсене пионер галстукёсемпе сыхна пулө төрөмөр. Сўллө те тачкарах хурәнсем җинчи галстуксем ытла та пысәк, пачах та пионер галстукө пек мар. Ялавах пулө... Пирөн сүл малалла выртрө.

Вун сиччөмөш километрта Катюша мемориал патөнчен иртсе кайна чухне чаранса тәмасәр ниөпле те малалла каяймән. «1941-1943 Эти грозные годы запомни Здесь проходила Дорога Жизни Мужеством храбрых спасен Ленинград Павшим героям бессмертная слава» – тесе сьрнинне вуласа пёр минут шәп тәтәмәр.

Малалла кайрәмәр. «Разорванное кольцо» паләк патне ситетпөр. Ун умөнче Ёмөр сүнми кәвайт сунать. Ятарла стелла сине Бронислав Кежун сьрнә сәвә йөркисене вырнаҗтарна: «Потомок, знай, в суровые года, Верны народу, долгу и Отчизне, Через торосы ладожского льда Отсюда мы вели до-

рогу Жизни, Чтоб жизнь не умирала никогда».

Малалла кайсан татах та хөрлө хә-юпа сыхна хурәнсем курана пусларөҗ, унтах хура шар. Хурәнсене хирөҗ музей, сәнталәк вәл кун силлөрөх, әмәртарахчө, сәпах та музейра халәх чылайччө.

– Музейра төрлө халәх сынни пулать. Пөррөхинче блокада нушисене тўссе ирттернө ватә хөрарәм җак таранччен усранә блокада нормипе панә сәкәр чөллине илсе килчө те пухәннисене хай тўссе ирттернө самантсем пирки куҗсүлө витөр вәрахән каласа пачө. Сәв кун кунта тәватә «чәнкә» сәмрәк сәврәнкаласа сүретчө. Хайсене музейри пек мар, пөр-пөр барти пек тыткаларөҗ. Пөлетөр-и, сәк хөрарәм каласа панине итленө хыҗсән, хытса ларна пөчөк сәкәр турамане курна хыҗсән, хайхисен куҗсөсенчен те куҗсүлө юкса анчө... – каласа парать пире экскурсовод.

Кунти экспонатсемпе паллашнә чух

пире хурән җинчи галстуксен историйөпе паллаштарчөҗ.

Галстуксене 214-мөш гимназияре вөрөнөкөнсем ятарласа хәтөрленө. 900 хурән валли 900 атлас галстук. 300 метр атлас материйө кирлө пулнә иккен, мөншөн тесен пөчөк галстукпа ситөннө хурәнсене явалаймастан. Пионерсен кунөнче – майән 19-мөшөнче сыхна галстуксем пулнә иккен пирөн умра.

Галстуксене блокадәра вилнө пур ачасен ячөпе сыхна иккен. Ку гимназияри вөрөнөкөнсем блокадәпа сыхәннә паләксене те пәхса, тирпейлесе тәрәсчөҗ.

Кунтан инсөх мар «Комсомолец» пәрәвус ларать, инсөх мар – «Ладога төмески» ятлә тәванла масар вырнаҗнә. Апа Вагановскри шулөн сәмрәк йөрлөвсисен пуҗарәвөпе уснә.

Еплерөх маттур кунти шул ачисемпе вөсен вөрөнөкөнөсем!

САНҮКЕРЧӨКСЕНЧЕ: «Пурнаҗ сүлө» пусләмәшө; «Комсомолец» пәрәвус.

Эрмитаж, Патшаләх Вырәс музейө, Нева каналөсем... Мөнле кәна паллә вырән сүк! Сүллахи сад, Петропавловск крепосөҗ тыткәнларөҗ пире. Сәмах май, сүллахи сад картин авторөсенчен пөри – пирөн ентеш Петр Егоров паллә архитектор. Космонавтика музейөпе, Петропавловск соборөпе интересленсе паллашрәмәр. Вырәссен паллә сьравси Александр Пушкин вөрөннө лиця ситсе куртәмәр. Төрлө көпер урла каҗса хулан илемөпе килентөмөр. Көперсем җинчи скульптурәсем, хулари монументсемпе экспозициясем, «Аврора» крейсер ниҳәсан та манәсмөҗ. Аста ан сит – пур сёрте те халәх хөвөшет. Нева җинчи илемлө хулапа паллашас текенсем тастан та пыраҗсөҗ. Эрмитаж-

Скульптурәсен хули

«Тантәш» хаҗат өҗченө Лариса Петрова хәтөрленө «Блокадәри Ленинград кушакөсем» страницәна интересленсе вуларәм. Сөршывән сүрсөрти төп хулара экскурсияре хам пулса курна хыҗсән хаҗат тусөсене Санкт-Петербурги кушаксен скульптурисемпе, паләкөсемпе паллаштарас кәмәләм суралчө.

Штанашри вәтам шултан вөрөнөсө тухна медицина службин ветеранө, отставкари подполковник, халхи вәхәтра Санкт-Петербургра өҗлекен Анатолий Витальевич Тумашков пирөнне ятарласа пөр кун сүрөрө. Шәпах вәл пире Петропавловск крепосөнчи мулкачсен скульптурисемпе, шывра ларакан Чижик-пыжик мулкач паләкөпе тата карниз сичне ларакан Елисей кушак аҗин скульптурипе паллаштарчө. Ку чөрчунсен скульптурисем сине иртен-сүрен укҗа пәрәхать, укҗа төл лексен эсө өмөтленни пурнаҗланать теҗсөҗ. Эпир те укҗа персе пәхрәмәр, лектеркелерөмөр. Пирөн өмөтсем те пурнаҗа көресө шанатпәр...

Унран инсөх те мар, апа хирөсөх темелле, балкон карнизө җинче Василиса кушак ами пәхса ларать. Шәпах сәк икө чөрчун скульптурисене блокадәри

йөкөхүресене пөтерме пуләннәшән халалласа ларта теҗсөҗ.

Санкт-Петербургра вөсене халалланә скульптурәпа паләк чылай иккен. Кушаксен ячөпе чи малтанхи «Памятник подопытной кошке» ятлә пөррөмөш паләкә та сәк хуларох әсталанә, гранитран тунә пөр метр сўллөш паләкә 2002 сүлта Василий утравө сичне уснә.

Июнөн 8-мөшө – Санкт-Петербурги кушаксен кунө. Шәпах сәк кун «Тишина Матроскина» кушакән скульптурине вырнаҗтарна.

Канонер утравө җинче /ку утрав малтан Кушак утравө ятлә пулнә иккен/ плащ, шәлавар, пушмак, пуҗне кепка тәхәннә кушак тәрәт.

Петергофра виҗө сәк сүмөнчө төрлө төслө виҗө кушак скульптури вырнаҗтарна: хөрлө /рыжий/, шура тата хура. Хура кушак хәлхинчен иртен-сүренөн тәшманран хүтөлемө, шуринчен сөмьере килөшү, хөрлинчен – хәюләх ыйтмалла теҗсөҗ.

Пушкин хулинче те кушак халалланә скульптура пур.

Көнеке вулакан куҗләх тәхәннә ученәй-кушак аҗи, ун умөнчи көнеке страницә сине «Счастье там, где ты» тесе сьрнә. Матроскин кушак аҗи, Шарик тата Печкин почтальон, туберкулезпа чирлесе сәмрәклах пурнаҗсран уйрәлнә финн поэтессин Эдит Ирене Седерганән юратнә Тотти ятлә кушакө, Кронштадт хулинче моряксене көтсе илекен «Кот и пес» скульптура, йөкөрөш мәр-мәрсем, Фунтик кушак тата ытти төрлө скульптура пур Санкт-Петербургра.

Кунта кушаксен ятарла музейө те хула хәнисене яланах хапәл туса йышәнәт. Сүлсүревсөсене Василий кушак аҗин скульптури көтсе илет, вәл укҗа ямалли ятарла ешчөке сыхлать.

Санкт-Петербург – илемлө хула. Унта кам ситсе курман, май тупса мөнле те пулин кайса килмеллөх. Хәмәр сөршыв илемлө кәна мар, вәл кәмәллә, тарават сынсемпе пуян.

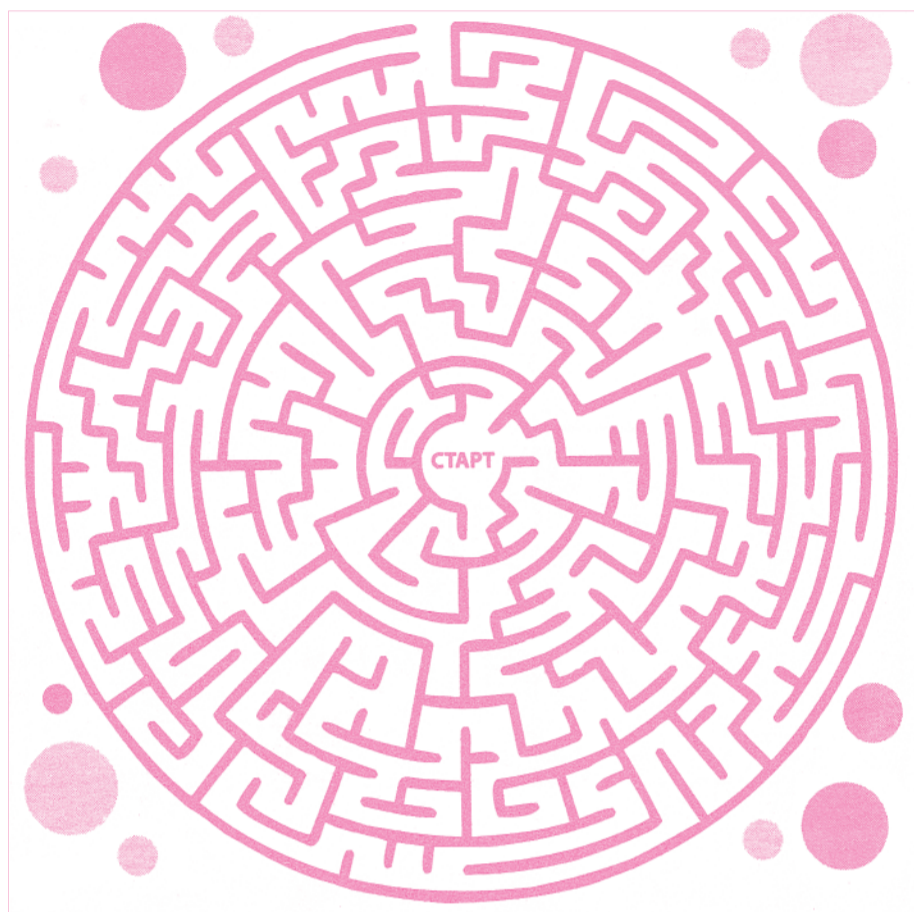
САНҮКЕРЧӨКРЕ: кунта мулкач та хисөпре.

Галина ЗОТОВА.

Хөрлө Чутай районө, Штанаш.

Тухрэн пулсан эс старта ситмеллех сан финиша

Вуласассын кёнеке улэн нумай пёлекен

Ѕүлөк ҫинчи кёнекесен номерёсем черетпех пулсан та ун ячё ҫав-ҫавах арпашанса кайнă. Вёсене вырăна лартса тухсан вара И.Григорьев ҫырнă хайлав ятне вуласа пёлма пулать.

Тавҫаруллисем

* * *

Тўпере куллен вёсетёп,
Тытаймастэн эс мана.
Т-ран М тусан пёлетён,
Апатланатп пёр кана.

* * *

Эпё апа тăхăнатп,
Йёпе-сапа вăхăтра.
Вёсне Л хушса хуран тăк,
Вăл та чёркуҫи таран.

* * *

Кулăшла калав пулатп,
Ан ўркен ҫеҫ вулама.
П вырăнне Т лартан тăк,
Пултаратп тăхăнма.

* * *

Ярăнсан та хурана,
Кашăка кёмест ялан.
Ѕ-па С ылмашансан,
Мён пулать – хăвах куран.

* * *

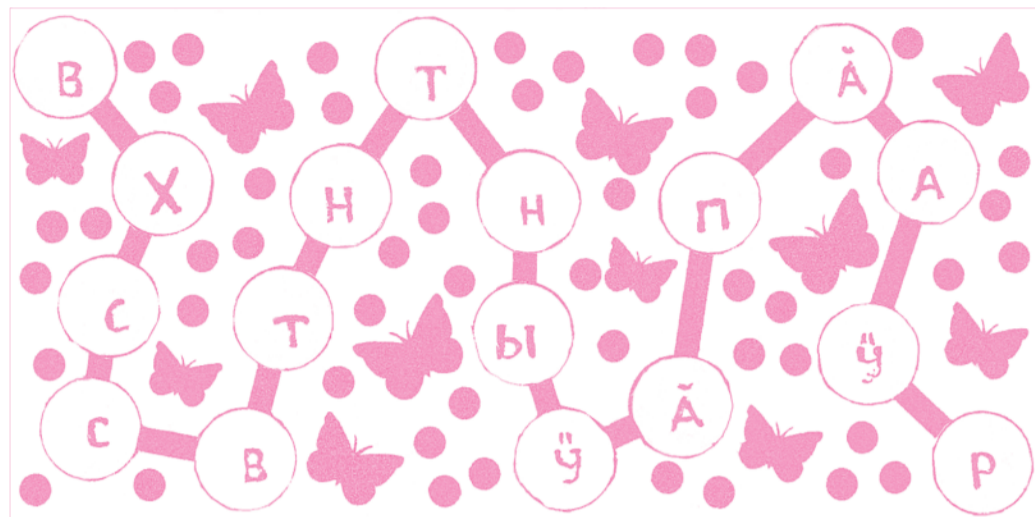
Е икерчё, ҫамарта,
Ман ҫинче ташлать пёрмай.
Ѕ саспалли ҫаварта,
Ытти пулăна тытма.

* * *

Кăтра ҫўслё йывăҫ эпё,
Раҫсей символё, чăнах.
Ў-ран А тусассан тепёр,
Пёҫерет апат вучах.

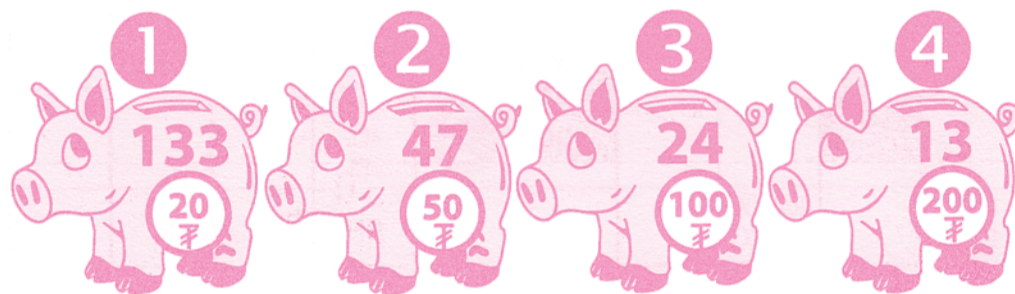
Саспаллисене туртар – хаҫат ятне тупар

Ѕаканта вёссе ҫўрекен лёпёшсен хушшинчи пёр пек саспаллисене туртса тухмалла. Хăраххăн тăрса юлнисенчен вара хаҫат ячё вуланать.

Хăш «сысна» пуян-ши?

Ўна пёлма вара питё ансат. Паллах, арифметикана пёлсен.

Унталла та кунталла ҫёнё сăмах тупмалла

Ѕак ромбри КАРТОН сăмахран пуҫласа ҫўлелле те, аялалла та урăх сăмахсем ҫырса тухмалла.

Асăрхаттарни: кашни сăмах кёскелсех пырать.

Николай КРАСНОВ (Йёпреҫ районё) хатёрленё.